

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma — Eindhoven

Zon over Galilea (Mt. 4:12-17)

Aan Gods hand...

Het was geen toeval dat Jezus naar Galilea ging en zich te Kapernaüm vestigde, nadat de wegbereider uit de weg geruimd was. Je zou kunnen zeggen: Jezus ging aan Gods hand door Gods land. Mattheüs laat dat uitkomen door Jesaja te citeren: „... het volk dat in duisternis is gezeten, heeft een groot licht gezien, en voor hen die gezeten zijn in het land van de schaduw des doods, is een licht opgegaan.” Dat geldt uitdrukkelijk voor „het land Zebulon en het land Naftali, aan den zee-weg, over den Jordaan, Galilea der heidenen.”

Mattheüs verwijst daarmee naar de situatie als getekend in Jes. 8 : 23-9 : 16. Het is oorspronkelijk de tijd van de assyrische overheersing en de wegvoering in ballingschap van het tienstammenrijk, Israël.

Geen wonder dat Jesaja spreekt van duisternis en schaduw des doods. De nacht is gedaald over Galilea (als in mei 1940 over Nederland, als over zoveel landen ook anno 1980, nog steeds) en het wordt maar net licht. In wanhoop, in doffe ellende zitten de mensen neer, als geslagenen — ze missen zelfs de kracht overeind te komen. Niet één Job, maar een land vol mensen als Job.

Mensen gezeten in het land van de schaduw des doods. Het is een beeld: hebt u wel eens gezien hoe de dood een mens nadert, een hand op hem legt? Je kunt het hem aanzien. Het sterven komt nabij. De dood krijgt je in zijn greep.

... door Gods land

Zo heeft Jesaja het gezien in zijn tijd. Hij zag hoe de dood toegreep in Galilea, hoe zijn schaduw zich legde over het land, hoe het leven uit de mensen verdween. Hij zag hoe de zon over hun landstreek onderging, hen in diepe duisternis achterliet. Het land was bezet, werd ontvolkt. Vreemden overheersten, deporteerden naar willekeur. De nacht daalde en er kwam maar geen morgen, hoe vaak men ook treurig riep: wachter, wat is er van de nacht? Duisternis spreidde zich over land en mensen. Gezichten werden somber en grijs, kregen een doodskleur. De geestkracht van de mensen was gebroken: gebukten en gebeukten (Lied 121 : 4). Er zat geen leven meer in. Zelfs de hoop, die doet leven, was dood. Zo zag God het — Jesaja moest het maar zeggen.

Is er een zonsverduistering over Israël gekomen? Wordt Israël gelijk aan Egypte? Komt er geen einde aan de nacht? Kan God dat aanzien? In Egypte duurde het drie dagen. In Galilea lijkt het eindeloos... Zou God zijn genâ vergeten, nooit meer van ontferming weten?

Het wonder is dat dit niet het geval is. Hoor: Het volk... heeft een groot licht gezien... Over land en mensen is een licht opgegaan. De zon gaat weer schijnen over Galilea. Het licht keert weer en met het licht het leven en de vreugde: „Gij hebt het volk vermenigvuldigd, zijn vreugde groot gemaakt; het verheugt zich voor uw aangezicht als met de vreugde bij de oogst, zoals men juicht bij het verdelen van de buit” (Jes. 9 : 2).

Voor uw aangezicht: het wordt dus weer feest in de tempel, in Gods huis.

Op Gods tijd

Dát gebeurde er, vertelt Levi, toen Jezus' tijd gekomen was en Hij aan zijn werk begon. Galilea kan nu weten dat de zon is opgegaan en

de duisternis gaat wijken. Licht en leven en vreugde keren weer. Israël kan nu weten: „een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven en de heerschappij is op zijn schouders”, met wat Jesaja daar verder over mag zeggen. Het Licht dezer wereld is reddend verschenen. Reddend, ja, want:

„Van toen aan begon Jezus te prediken en te zeggen: bekeert u, want het Koninkrijk der hemelen is nabij gekomen.”

Van toen aan: een duidelijke tijdsbepaling. Wanneer dus?

Toen Hij vernam, dat Johannes overgeleverd was (vs. 12).

Het ondubbelzinnige woord van de Doper gaat in vervulling: „Hij moet wassen (toenemen, uitgroeien), ik moet minder worden” (Joh. 3 : 30). Maar het merkwaardige is, dat de inhoud van Jezus' prediking exact op dezelfde manier wordt samengevat als die van Johannes de Doper (Mt. 3 : 12; 4 : 17).

Dat lijkt vreemd, want terwijl de situatie is veranderd blijft de boodschap dezelfde. Had er in het geval van Jezus' prediking niet moeten staan: nóg naderbij gekomen? De tijd staat toch niet stil? M.i. zou je moeten denken aan al die uitspraken zeg van Joël (2 : 28-32) tot Petrus (Hand. 2 : 16-21) — al blijft het lang niet beperkt tot die twee — inzake de komst van „de dag des HEREN”. Die dag is er niet maar één keer, aan het eind van de geschiedenis. Elke keer dat God reddend dan wel straffend optreedt, is de „dag des HEREN” gekomen. Die dag is steeds veel dichterbij dan men hoopt of zorgeloos denkt.

Datzelfde lijkt mij te gelden van het Koninkrijk der hemelen.

Omwillen van de Joden, die Gods Naam te heilig vinden om uit te spreken, noemt Mattheüs het zo. Maar we mogen het rustig omzetten in: het Koninkrijk Gods, met als bijklank: het koningschap (van Jahweh). Het is niet maar één keer, aan het eind van de geschiedenis, nabij. Nabij is het, nabij is Jahweh als Johannes (de grootste der profeten, Mt. 11 : 11) aan zijn arbeid begint. Nabij is het ook wanneer het ogenblik van Jezus' optreden is gekomen: God is nabij!

God is nabij

Toch zou je bijna zeggen: was dat nu alles? Je zou een climax verwachten na de toelichting dat nu de zon was opgegaan over het land van de schaduw des doods. Maar als je hoort dat Jezus wezenlijk niets anders zegt dan Johannes, werkt dat als een anticlimax.

Was dát verwachting, gewekt door (de God van) Jesaja?

Was dat écht alles?

En Mattheüs (zouden we hem niet het eerst noemen) zal zeggen: ja! Ik was Levi de tollenaar, maar Jezus bracht mij tot inkeer, bekering (9 : 9).

En Petrus en Andreas enz. zullen zeggen: ja! (4 : 18 v.v.).

En Maria Magdalena (Luc. 8 : 2) en de schoonmoeder van Petrus (Mt. 8 : 14-17) en Jaïrus (9 : 18-26) en die man met de verdoorde hand (12 : 9-14) en die verlamde (9 : 1-8), die twee blinden (9 : 27-34), melaatsen en talloze zieken (8 : 16, 17). Zelfs mensen uit Syrië (4 : 25); zelfs een romeins officier en diens knecht (8 : 5-13).

Om over de bevrijdende wijze van Jezus' prediking nog maar niet (of juist wél) te spreken: „de scharen stonden versteld over zijn leer, want Hij leerde hen als gezaghebbende en niet als hun schriftgeleerden.” De laatsten ontleenden hun gezag aan wat zij van hun voorgangers hadden overgenomen („de ouden”, 6 : 21 enz.).

Als Jezus sprak, sprak Hij alsof God zelf aan het woord was, rechtstreeks (vgl. Joh. 10 : 14). Daar kon die verlamde van meepraten, toen hij pardoos te horen kreeg: „Houd moed, mijn kind, uw zonden worden vergeven.”

Zo goed als de schriftgeleerden te horen kregen „dat de Zoon des mensen macht (bevoegdheid) heeft op aarde zonden te vergeven” (Mt. 9 : 1-8). In het land van de kerkelijke boekhouders werd aan kwijtschelding, vergeving niet gedacht...

Bekeert u — komt tot andere gedachten, tot ander inzicht! Dan deelt u in de verlossing en bevrijding teweeggebracht door God, uw Koning! Dát is Góds visie op „een groot licht”, op zonneschijn in het leven: bekeert u! Dát heet verlossing (Jezus - Jozua - Jahweh redt). Dát geeft vreugde voor Gods aangezicht (Jes. 9)!

H. J. van der Kwast — Dronten

De identiteit van de Nederlands Gereformeerde Kerken (slot)

Vanwege een misverstand over de plaatsruimte in ons blad, ben ik nog niet toegekomen aan het schrijven van het laatste artikel in mijn gesprek met ds De Jong.

Gezien de aandrang, die er van verschillende kanten uitgeoefend is, haast ik mij om tot een afronding te komen.

Over de zaken die aan de orde zijn gesteld, de binding aan de belijdenis, het kerkverband en het gezag van de Heilige Schrift heb ik het mijne al gezegd.

Tot besluit moeten mij nog een paar dingen van het hart.

Er komen in de artikelen van ds De Jong uitlatingen voor, die ik van hem niet gewend ben en ook niet had verwacht.

In zijn tweede artikel op pag. 266 distantieert de schrijver zich van de moderne schrijfcritiek, maar voegt daar aan toe: „Van de andere kant, degenen, die zeer sterk hameren op de absolute onfeilbaarheid van de ganse Heilige Schrift kenmerken zich vaak door onkunde als het gaat om details van de inhoud. Dit komt, zo is mijn ervaring, zo vaak voor, dat ik tussen het een en het ander een samenhang, zelfs een onderlinge afhankelijkheid vermoed: Laten we maar niet al te nauwkeurig lezen, want daar komen alleen maar moeilijkheden van.”

Het vermoeden in deze passage uitgesproken is niet bepaald vleiend voor degenen, die zich eerbiedig aan het gezag van de Schrift willen houden.

De vraag dringt zich op, wie ds De Jong hier op het oog heeft.

Bij het lezen van deze woorden moest ik denken aan voorgangers in de geschiedenis van onze kerken als S. Greijdanus, K. Schilder en B. Holwerda.

Dit waren beslist geen mannen, die niet al te nauwkeurig lasen, omdat ze anders in moeilijkheden zouden komen.

Hoe uitvoerig ging S. Greijdanus op zijn colleges en in zijn commentaren op moeilijkheden en vragen bij de exegese in en hoe nauwgezet en intens waren de genoemde broeders met de Schrift bezig.

Een paar jaar geleden heb ik in artikelen over O. Noordmans gewezen op ontwikkelingen rondom de leer van de heilige ontvangenis van onze Here Jezus Christus. In het boek „Christelijk Geloof” van H. Berkhof, uitgekomen in 1973, staat te lezen, waarom velen in onze dagen van mening zijn, dat de leer weergegeven in de woorden: „Ont-

vangen van de Heilige Geest geboren uit de maagd Maria” niet tot de oorspronkelijke prediking heeft behoord en daarom niet thuis hoort in de apostolische geloofsbelijdenis. Nu zag ik deze dagen in het boek „Het vuur blijft branden”, dat in het blad de Reformatie van 16 aug. 1940 de controverse rondom genoemd belijden in een hoofdartikel al aan de orde werd gesteld. Men was dus in onze kring behoorlijk bij de tijd en durfde de zaken best onder de ogen te zien. Het werk van genoemde voorgangers e.a. heeft velen in onze kerken gestimuleerd tot Schriftonderzoek; ik ken broeders, die op latere leeftijd Grieks en Hebreeuws zijn gaan leren om de Schrift beter te kunnen verstaan.

Wanneer coll. De Jong andere ervaringen heeft op dit punt is het de vraag of en in hoeverre, die in de kring van onze kerken van toepassing zijn.

Aan het slot van zijn artikelen zegt de schrijver dat er veel gewonnen zou zijn „wanneer we b.v. op de catechisatie-les verlost worden van de krampachtige, gelijkhebbende, spitsvondige discussie tussen predikant en catechisant over dingen, die er echt niet zoveel toe doen”.

Aan deze algemene, onbillijke critiek op zo'n zwaar onderdeel van het werk van onze predikanten heeft niemand iets.

We leven in een tijd, waarin de kerk en de ambtsdragers van de kerk het nogal eens moeten ontgelden, helaas ook in de kolommen van Opbouw.

Dit is een verdrietige zaak, want ons blad beoogt de Opbouw van het gereformeerde leven.

Ik treed nu niet in bijzonderheden; al ben ik tot nadere verantwoording zeker bereid, maar volsta met te zeggen dat ik het betreurt nu ook in de artikelen van ds De Jong krenkende passages aan te treffen. Onze predikanten staan week aan week voor de moeilijke opgave om de jeugd van de gemeenten te onderwijzen en te winnen voor de goede zaak.

Zij moeten optornen tegen de geest van onze tijd en al wat de wereld

pastorale notities

Volgens zijn gewoonte

Wanneer Paulus ergens kwam, ging hij op de sabbat naar de synagoge. Dat was zo zijn gewoonte, staat er in Hand. 17 : 2. Hij deed dat, omdat hij tot de Joden iets te zeggen had. Toen de Here Jezus in Nazareth terugkeerde, in de kracht des Geestes, ging Hij daar naar de synagoge. Volgens zijn gewoonte, zegt Lucas erbij, (4 : 16). Ook Hij had iets te zeggen, maar dat was toen in die synagoge voor het eerst. Daarvoor was Hij er tientallen jaren elke sabbatdag geweest, niet omdat Hij iets te brengen had, maar omdat Hij veel leren moest. „Hij was zijn ouders onderdanig en nam toe in wijsheid en grootte en genade bij God en mensen” (Luc. 2 : 51, 52). In dat groeiproces van de Here Jezus had de synagoge van Nazareth een belangrijke plaats. Wij hebben van zo'n synagoge nu niet bepaald een verheven indruk. Omdat we iets weten van de mentaliteit van de rabbi's in die dagen. Het was gebod op gebod, regel op regel, raak niet en smaak niet en roer niet aan. Er

brandde geen vuur in hen. Zij waren geen gegrepenen en gedrevenen. Het moet een saaie bedoening zijn geweest. Steeds maar de herhaling van oude klanken.

Woorden, die gesteld waren tot fossielen. Onze oude professor Greijdanus schreef als aantekening bij Lucas 4 : 16, dat de Here Jezus in kennis der Schriften allen in de synagoge overtrof, maar toch altoos getrouw naar de synagoge was opgegaan: „Welke geleerde of hooggeplaatste staat het dan vrij om anders te handelen?” In de jaren voor 1940 hoorde ik wel van het verschijnsel waar Greijdanus op doelde. Topmensen uit de A.R.-partij en hoogleraren van een theol. faculteit gingen niet vaak naar de kerk. Er was er één, die zei, dat hij een enkele keer ging, „om van zijn kerkelijke belangstelling blijk te geven”. Ik krijg de indruk, dat het nu andersom is. Verscheidene geleerden komen geregeld naar de kerk, maar er zijn anderen, vaak ook van een jonger geslacht, die het met de kerkgang niet zo zien zitten. Hoewel hun bijbelkennis niet verder kwam, dan wat de juf uit klas 1 en 2 vertelde. Zij moesten aanstaande zondag eens denken aan de Here Jezus als hun leeftijdgenoot, die dan toch maar naar die duffe synagoge ging, met zijn ouders mee, om toe te nemen in wijsheid. Dat zou meteen inhouden: een afnemen van je eigen wijsheid.

A. H. Algra, Sliedrecht

van onze dagen de jonge mensen te bieden heeft.

In mijn ervaring in onze kerken behoren discussies als door ds De Jong genoemd al lang tot het verleden.

Voor de inzet van de ambtsdragers in onze kerken, die voor zoveel dingen komen te staan heb ik respect.

Zeker, er worden fouten gemaakt; hoe kan het ook anders.

In de gemeenschap van Christus' kerk kunnen fouten gemaakt worden en die zullen gedragen en verdragen moeten worden; daarvoor zijn we juist gemeente.

Bij afbrekende critiek heb ik altijd de neiging om voor de kerken te gaan staan en ik kan het moeilijk verdragen wanneer er getrapt wordt tegen zaken die ons lief moeten zijn.

Vervolgens is mij uit gesprekken en brieven gebleken, dat het aanstoot heeft gegeven dat in de artikelen werd gesteld, dat wanneer de bereidheid er niet is om tot de door ds De Jong bepleite identiteit te komen, we beter doen over de verschillen met andere Gereformeerde Kerken maar heen te stappen.

Met coll. De Jong ben ik van mening dat we ons rekenschap moeten geven van onze plaats als kerken in het geheel van het lichaam van Christus en het zou mij een

lief ding waard zijn, wanneer het tot een hereniging of vereniging van kerken van gereformeerd belijden zou komen.

We zullen echter het uiterste moeten doen om die weg samen te gaan en daarom hoop ik maar dat de woorden van ds De Jong niemand aanleiding geven om de zaak die ons bezig houdt in eigen verantwoording op te lossen door uit te wijken naar elders en dat hiervoor ook geen aanleiding wordt gegeven. Als Nederlands Gereformeerde Kerken hebben we de verantwoording allereerst voor de eigen gemeente, maar ook voor elkaar, voor de zendingsarbeid namens de kerken in Zuid-Afrika verricht, voor de verzorging van de emeritipredikanten, voor de weduwen en nog zoveel meer dat, dank zij aller medewerking en gaven mogelijk is. Laat daarom ieder zijn verantwoordelijkheid kennen en laten we voorzichtig met elkaar omgaan, want we zijn weinig in getal en een kleine kerkelijke gemeenschap vraagt bijzondere trouw.

Daarom nog een enkel woord over de reacties op het schrijven in Opbouw.

Eerst zullen we moeten constateren dat de artikelen van ds De Jong verontrusting hebben verwekt in de kerken.

Vragen rondom het gezag van de

Schrift liggen erg gevoelig in Gereformeerde kerken en als het vermoeden rijst dat aan dit gezag getornd wordt gaan de mensen zich afvragen waar dit op uit zal lopen. De artikelen in Opbouw zijn bij onderscheiden broeders en zusters overgekomen als een reductie, zo al niet aantasting van het gezag van de Schrift en dat valt te betreuen. In mijn bespreking van de artikelen heb ik duidelijk stelling genomen en, naar ik meen, aangetoond, dat er nog al wat misverstanden liggen en van aanranding van de Schrift niet gesproken kan worden.

Nieuwe verontrusting ontstond, toen in november een aflevering van de mededelingen van de Stichting Nederlands Gereformeerd Seminarie verscheen, waarin de redactie niet alleen mededelingen verstrekke, maar in een artikel „Drs H. de Jong en onze kerken” van de hand van A.K. zich geroepen achtte de kerken van voorlichting te dienen op een wijze, die ik alleen maar kan kwalificeren als een aanval op ds De Jong, zijn werk en het blad Opbouw.

In het voorafgaande heb ik ds De Jong en Opbouw mijn critiek niet bespaard, en ook al zijn er passages in het artikel van A.K. waarmee ik kan instemmen, toch wil ik mij nadrukkelijk distantiëren van deze critiek en wijze van handelen. Het seminarie heeft met de toezending van dit bulletin de vrede van de kerken en de zaken die in het geding zijn niet gediend.

Kerkeraden die hebben besloten de toegezonden bulletins niet aan de gemeente uit te reiken hebben m.i. wijs gehandeld.

Want nu lopen we het risico dat de verontrusting over het optreden van het Seminarie gaat wedijveren met die over de artikelen in Opbouw en kan er een klimaat ontstaan, dat niet bevorderlijk is om samen verder te gaan in zaken waarover in de kerken verschillend gedacht, waaronder ook de opleiding en begeleiding van de a.s. predikanten vallen.

Op de inhoud van het artikel van

A.K. ga ik nu niet in, omdat in het betoog de opvattingen van de broeders van het seminarie over wat men noemt de verwetenschappelijking van de theologie een rol spelen en een discussie daarover buiten het kader van deze artikelen valt.

Daarom volsta ik met te zeggen dat het eenvoudig niet waar is, wanneer A.K. de conclusie trekt dat de artikelen van ds De Jong in Opbouw „liggen op hetzelfde onverantwoorde niveau als het werk van de moderne „bronnensplitters” die de theologische faculteiten bevolken en met behulp van speculatieve arbeids-methoden, waarvoor elke man van degelijke wetenschap zich zou generen (merkwaardig dit beroep op de wetenschap uit deze pen v.d.K.) de bijbelboeken van hun gezag beroven”.

Wie ook maar enigszins op de hoogte is van bronnensplitsing en historisch kritisch onderzoek van de bijbel, kan duidelijk het verschil zien tussen wat in deze kringen geleerd wordt en wat ds De Jong in zijn artikelen aan de orde stelde.

Aan het slot van deze bespreking gekomen wil ik nog opmerken dat we moeten voorkomen dat de kerkelijke pers de plaats gaat innemen van het kerkverband. Onze kerken hebben ook in dit opzicht een geschiedenis en weten hoeveel spanningen en ook scheuringen in kerken het gevolg zijn geweest van polemiek in de pers, waarin allerlei beschuldigingen worden gelanceerd. Wanneer er in gemeenten of in kerkeraden bezwaren leven en er beschuldigingen vallen die te maken hebben met de confessionele trouw is een artikel gauw gepubliceerd en een verklaring of uitspraak van een kerkeraad vindt gauw haar weg naar de pers.

Wanneer er klachten zijn of bezwaren moeten deze op kerkelijke vergaderingen of bij door de kerken aangewezen instanties aan de orde gesteld worden, zo wordt de vrede gediend en gaan we met elkaar om in Christus' kerk.

„Wij sporen u allen aan in de naam van God, wij vragen en gebieden en schrijven het u voor tot verkrijging van vergeving van zonden; dat zij die God toebehoren zich aangorden... om zo te strijden tegen de menigte van ongelovigen... dat de waardigheid van de christennaam in uw tijd in ere mag worden hersteld, en dat uw dapperheid, in de hele wereld geprezen, gaaf en ongeschonden mag blijven.”

Paus Eugenius III in oproep tot tweede kruistocht - 1144.

De relaties tussen Christenen en Moslims zijn vaak gespannen geweest. Geregeld is er op bloedige wijze gevochten. Beide zijden voelden zich daarbij soms gesteund door uitspraken in de Koran of woorden van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders.

Een hoogtepunt in de vijandelijkheden (en diensgevolge een dieptepunt in de onderlinge relaties) wordt gevormd door de zeven langdurige militaire campagnes, die we de Kruistochten noemen. Twee eeuwen lang is — met lange tussenpozen overigens — gestreden om de beheersing van de Heilige Plaatsen in Israël.

Om de achtergronden van deze Kruistochten te begrijpen moeten we terug naar de tijd dat Mohammed nog leefde. In 614 werd Jeruzalem door de Perzen ingenomen. Een aantal van de Christelijke bewoners werd beestachtig vermoord en — heel belangrijk — de Perzen namen het „heilige kruis”, dat al een paar eeuwen als het ware kruis van Christus vereerd werd, naar hun land mee.

De Byzantijnse keizer, onder wiens bestuur de stad viel, streed tegen de Perzen en wist na een inspannende veldtocht de Perzen te dwingen het veroverde stuk van zijn rijk terug te geven. Ook het kruisrelik werd overgedragen.

Op 23 maart 630 was keizer Heraclius ter plaatse om Jeruzalem het kostbare relikwie te hergeven. Bij de Gouden Poort aangekomen, legde hij zijn keizerlijke versierselen af en droeg hij persoonlijk het kruis naar de plaats waar het voor altijd moest rusten: de Heilige Grafkerk. Deze Grafkerk was door de Byzantijnen gebouwd, een kolosale kerk, die zowel de plaats van de Opstanding als de plaats der kruisiging overdekte. Tot de late Middeleeuwen was het de grootste kerk der Christenheid.

In 638, acht jaar later, staan de Arabieren voor Jeruzalem. De patriarch van de stad, een zekere Sophronius, gaat naar de Olijfberg om met de kalief, Omar, de termen van de overgave te bespreken. „Waarlijk, ge moogt verzekerd zijn van de volledige veiligheid van uw leven, van uw have en uw kerken. Moslims zullen ze noch zelf in gebruik nemen noch ze verwoesten”, belooft Omar. Niet lang daarna trekken de nieuwe machthebbers de stad binnen. Omar zelf gaat, volgens de verhalen, te voet. Met zijn knecht deelt hij het gebruik van zijn rijdier. Die dag is de knecht aan de beurt om de kameel te berijden.

Meteen na zijn intocht verzoekt Omar naar de Tempelberg te worden gebracht. Sophronius, die vreest dat de Moslims de Tempel zullen gaan herbouwen, neemt hem eerst mee naar de Grafkerk. Als het gebedsuur aanbreekt, stelt hij de kalief voor daar te bidden. Deze weert dat af met de woorden: „Als ik in de kerk zou bidden, zoudt ge hem kwijt zijn; de gelovigen zouden hem u ontnemen, zeggend: „Omar heeft hier gebeden”. Daarom buigt hij zich terneer bij de ingang van de kerk. Zoals hij al voorspeld had, staat er nu al eeuwen een kleine moskee om deze gebeurtenis te gedenken.

Omar staat erop naar de Tempelberg te worden geleid. In die tijd is die met puin en huisvuil overdekt; Joden mogen er al jaren niet meer komen. Volgens de verhalen tilt de kalief eigenhandig een hoeveelheid puin op en gooit het over de muur het kidrondal in. Het bevel komt de immense ruimte van puin en vuil te zuiveren; een aantal jaren later staat er een zeer bescheiden houten moskee.

Mogelijk is dit gebeuren door legenden overwoerd. Hoe het ook zij, feit is dat de Moslims de Joden toestaan zich weer in de stad te vestigen en ook speelt vanaf het begin de Tempelberg een belangrijke rol in hun geloofsbeleving. Het wordt de „Haram es Sharif”, het Edele Heiligdom. Een latere machthebber laat — door Byzantijnse bouwlieden overigens — een schitterend heiligdom neerzetten: de Rotskapel, die nog steeds, als men vanaf de Olijfberg op de stad neerkijkt, de omgeving domineert. Een met gouden platen overtrokken koepel moet de grote koepel van de Grafkerk in schoonheid overtreffen.

Onder de Moslim-koepel is een omheind gedeelte waar een stuk oorspronkelijke rots zichtbaar wordt met daarin een voetstap die van Mohammed afkomstig heet. Toen deze, volgens zijn eigen zeggen, op zijn rijdier Burak ten hemel voer, steeg hij op van deze — daarom voor Moslims heilige — rots. „Glorie zij aan God, die zijn dienstknecht 's nachts deed reizen vanaf de Verste Moskee, waarvan we het terrein gezegend hebben”, lezen we in de Koran, Soera 17 vers 1. (Hoewel sommige mystieke kringen in die „Verste Moskee” een verwijzing naar Allah zelf lezen, vatten de meeste moslims haar op als betrekking hebbend op de stad Jeruzalem.

P. J. van Kampen — Zeist

„God wil het”

„Bevecht voor de zaak van God hen die u bestrijden, maar overschrijdt de grenzen niet, want God bemint niet degenen die grenzen overschrijden. Doodt hen overal waar ge op hen stuit. Jaag hen weg vanwaar ze u hebben verjaagd. De vervolging en verdrukking (d.w.z. van ongelovigen - P.v.K.) is erger dan het vergieten van bloed (d.w.z. van ongelovigen - P.v.K.). Strijdt echter niet tegen hen bij de Heilige Moskee, tenzij zij tevoren daar de strijd tegen u beginnen. Als zij tegen u strijden, doodt hen. Dat is het loon van hen die het geloof onderdrukken.”

Koran, Soera 2 vers 190 en 191

Die stad is dus voor hen ook zéér heilig; „El Kuls”, „de Heilige”, heet de stad nog steeds voor hen. Daar ook zal immers eens door de engel Israfil de trompet der opstanding worden gestoken, terwijl Jezus, de op-een-na-grootste profeet der Islam van de Olijfberg de Oordeelsdag zal aankondigen. De bogen, waaraan op die dag de Weegschalen van het Oordeel gehangen zullen worden, zijn nog altijd op de Tempelberg te bezichtigen.)

Omar blijkt een mild bestuurder en ook zijn opvolgers zijn relatief tolerant tegenover Joden en Christenen. De Abassieden, een dynastie die vanuit Damascus regeert en op een gegeven moment de hoofdstad naar Bagdad verplaatst, zijn ook niet ongenegen met de Christenen van het Westen, die men overigens niet vreest, goede relaties te onderhouden. In 800, een maand voor zijn keizerskroning, ontvangt Karel de Grote als „relatiegeschenk” een tweetal sleutels van de Heilige Grafkerk. (Hij is er nooit geweest.) Ten gerieve van de pelgrims wordt er een gasthuis geopend; vergunning voor herstel en zelfs de bouw van een paar kerken wordt door de Islamitische machthebbers verstrekt.

In 935 blijken de tijden echter te veranderen. In het atrium, de voorhof, van de Kerk wordt een kleine moskee neergezet en (door Joden?) wordt de anastasis, de opstandingskapel in brand gestoken; de patriarch van de stad wordt vermoord. In 1007 wordt door de adjudant van de „waan-zinnige kalief” Hakim een deel van de kerk neergehaald en wordt een stuk van het Heilige Graf zelf weggehakt en verwijderd. Als zo'n 70 jaar later de Turken, net tot het „ware geloof” overgegaan, in de stad huishouden, is voor de Christenen de maat vol en wordt tot de eerste kruistocht opgeroepen.

Aan beide zijden wordt onvoorstelbaar intens en wreed gevochten. Voor dat een groep Kruisvaarders zelfs maar Duitsland doorgetrokken is, heeft men al honderden Joden op barbaarse wijze afgeslacht. Voor ons die gewend zijn te denken dat het vooral de Moslims waren die wreed optraden, is het ontvullend te lezen wat een zekere Raymond van Aguilers toentertijd in zijn dagboek geschreven heeft (het citaat komt voor in het uitstekende boek van dr Praamsma over de kerkgeschiedenis): „Grote aantallen Saracenen werden onthoofd, anderen met pijlen doodgeschoten of gedwongen van torens te springen. Anderen werden gedurende een aantal dagen gefolterd en dan in de vlammen geworpen. In de straten waren stapels hoofden, handen en voeten te zien. Waar men ook rondreed was men temidden van lijken van mensen en paarden.”

Dat het daarbij niet bleef, blijkt bijvoorbeeld uit de nogal onverwachte en uiterst dwaze plundering van de grote Christelijke hoofdstad Byzantium, in 1203. „De veroverde buit was groter dan iemand kon navertellen. Goud, zilver en vaatwerk en edelstenen en brocaat... nooit, sinds het begin van de wereld is er zoveel in een stad buitgemaakt” is het commentaar van een der deelnemers...

De Kruistochten zijn uiterst kostbare mislukkingen geworden, die de Christenheid weinig goeds gebracht hebben. Jaren later, in 1453, als de Turken, Islamieten dus, de stad Byzantium belegeren, blijkt dat een deel van de Christelijke bevolking daar haast letterlijk zegt: „liever Turks dan paaps”. Indachtig de ervaringen met de „Christenbroeders” uit het Westen...

Niettemin hebben de ridders een kleine eeuw de stad Jeruzalem weten bezet te houden. De „Rotskapel” met in de binnenste arcade zijn spreuk „Moge Allah dit aanvaarden en in hem, d.w.z. de bouw, behagen hebben”, werd een Christelijke Kerk. Naar deze „Templum Domini” (tempel des Heren) noemde een Orde zich „de Tempeliers”. Een beeld van de Heiland, bezet met goud en diamanten, werd aan de deur bevestigd en een kruis sierde de koepel. De nabijgelegen El Aqsa moskee, waar zo'n 5000 mensen tegelijkertijd de dienst kunnen bijwonen, werd het reusachtige paleis van Godfried v. Bouillon, de eerste „Verdediger van het Heilige Graf”. Onder de ondergrondse gewelven vonden paarden een stal. De „kruisvaarderstijl”, die ook op b.v. het Griekse eiland Rhodos nog te bewonderen valt, is ook in Jeruzalem op te merken: de arabische suqs, de markten, bevinden zich grotendeels onder twaalfde-eeuwse gewelven. In het fraaie stadje Akko, de laatste kruisvaardersveste, aan de Noordkant van een baai tegenover Haifa gelegen, is ook nog heel wat van hun gebouwen te zien.

Na de onvoorstelbare slachting, die de Kruisvaarders aanrichtten, is het opmerkelijk te lezen dat sultan Salah ed-Din met weinig bloedvergieten weer de stad hernam. Saladin liet de verslagen vijanden vrijuit gaan, mits ze zich loskochten. De prijs: 10 dinar per man, voor een vrouw 5 dinar en voor een kind één dinar. Mits men een extra belasting betaalde, mochten de orthodoxe christenen ook blijven, terwijl in 1190 de Joden, die erg van de Kruisvaarders te lijden gehad hadden, officieel mochten terugkeren. Met rozewater werden Rotskoepel en Al Aqsa moskee gereinigd en opnieuw ingewijd. De halve maan verving de crucifix op de koepel.

Een uitvoerig vertelde geschiedenis, met tenminste enkel saillante punten. De Joden hadden meer van de Christenen te lijden dan van de Moslims!

De gemeente van Amsterdam-Centrum had voor een maand of acht als gastlid in haar midden professor Haruna uit Takarazuka.

Dat ligt in de buurt van Osaka in Japan.

Prof. Haruna is hoogleraar in de wijsbegeerte en tevens ouderling van de kleine gereformeerde kerk in zijn woonplaats.

Hij was in ons land om zich van nabij op de hoogte te stellen van de reformatorische wijsbegeerte, zoals die aan de Vrije Universiteit bedreven wordt. Aan het gemeentelijke leven hier deed hij naar vermogen mee. Zo hield hij op onze uitnodiging een lezing op een gemeentevergadering (26 oktober j.l.) over het kerkelijke en christelijke leven in de Japanse cultuur en samenleving. Hij deed dat in het engels, maar één onzer, drs. A. J. van Dijk, zelf uit de Verenigde Staten, vertaalde hem eerst mondeling en later ook schriftelijk in het Nederlands.

Het goede resultaat kunt u in de navolgende artikelen lezen.

H. de Jong

Kerk-zijn in Japan

door prof. S. Haruma

1. Kort overzicht van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerk in Japan

Het Protestantisme is in 1859, nu 120 jaar geleden, door Amerikaanse zendelingen in Japan geïntroduceerd. De eerste protestantse kerk in Japan werd in 1872 in de stad Yokohama geïnstitueerd. Deze gemeente was vooral ontstaan uit de arbeid van een zending van de (oude) Hervormde Kerk van Amerika. In de beginperiode stonden de protestanten hoofdzakelijk onder leiding van deze Gereformeerden en ook Presbyterianen, maar geleidelijk kwamen er ook vele andere kerkgenootschappen op het toneel. In 1885 arriveerden de eerste zendelingen van de Presbyterian Church U.S. om hun werk aan te vangen.

Zodoende was er al voor de 2e wereldoorlog een kerk van de gereformerd-presbyteriaanse traditie, hoewel aan de andere kant ook het vrijzinnig christendom Japan binnengekomen was. Intussen had deze Japanse Christelijke kerk vele zwakke punten, vooral wat betreft haar be-

Alles bijeen heeft het Jodendom slechter ervaringen met Christenen dan met Islamieten. Laten we het nooit vergeten!

De Moslims hebben zich ook tegenover de Kruisvaarders vermoedelijk humaner gedragen dan omgekeerd. Voor een Christenheid die ernaar streefde elk stukje geschiedenis in het heilig Land in een „schrijn” vast te leggen hebben Joden noch Islamieten veel respect geleerd.

De Moslims zijn deze gebeurtenissen nog steeds niet vergeten. Ze hebben voor kracht altijd veel respect, maar hebben ook scherp gekeken. En met de handelwijze van Christenen hebben ze ook hun leer en hun God verworpen.

Natuurlijk is hiermee lang niet alles gezegd. We moeten — in een later artikel — nog spreken over de „aangepaste status” van niet-moslims, de zogenaamde „dhimmi's”. Dezen waren soms praktisch rechteloos. Ook moet worden vermeld dat ten tijde van een strenge moslim-sultan an-Murawakkil (rond 850) aan de deuren van christelijke kerken demonenbeelden bevestigd werden. Of, om dichterbij in de tijd te komen, de grootste volkerenmoord vóór de Nazi-barbarij werd door de Turken begaan, tegen de Christen Armeniërs, in het uiterste Westen van het land. Tussen 1896 en 1920 werden zo een paar miljoen mensen vermoord. Evenzo zijn verhalen bekend van buitengewoon wrede heersers; namen als „De Slachter”, gegeven aan een pasha, die Noord Palestina in de vorige eeuw bestuurde, zijn veelzeggend. We herinneren ons ook de verhalen van de „Kerk-Turken”. Negatieve zaken voor de Islam.

Als we echter zó de Islam willen bestrijden, gaan we aan één ding voorbij. En dat is dat moslims, die naar het Christelijk geloof kijken, met soortgelijke voorbeelden kunnen aankomen. Zeker waar men „westers” of „Europees” met „christelijk” gelijkstelt, is dat gemakkelijk te doen. Het verschil tussen Islam en Christendom zal uiteindelijk niet liggen in het verschil tussen „misdadige” moslims en „engelachtige” christenen. Veel-er moeten we gaan kijken naar het verschil tussen wat beide „kampen”

lijdenis. In de 2e wereldoorlog moest de kerk echter zware tijden doormaken. Het japanse nationalisme ging een nauwe verbinding aan met het shintoïsme en het shintoïsme werd omgezet in het nationale shintoïsme dat de verering van keizer Hirohito invoerde. Het nationalisme ontplooidde zich tot militarisme. De situatie was ongeveer gelijk aan die van Duitsland.

De militairisten riepen de „Groot-Oostaziatische welvaartssfeer” uit, waarvan Japan het centrum zou zijn. Onder hun bewind kwam er een Wet ter Regeling van de Godsdienstige Lichamen. Conform de bepalingen van deze wet werden zo'n dertig protestantse kerkgenootschappen gedwongen zich te bundelen tot de Verenigde Kerk van Christus in Japan (wij noemen haar de Kyodan).

Predikanten kregen vaak bezoek van agenten van de geheime politie, die dwaze vragen stelden als: „wie is er groter, de Keizer of Christus?” Bij de aanvang van de eredienst op zondagmorgen moest de gemeente eerst een buiging maken in de richting van Tokyo, van het Keizerlijk Paleis. Vele christenen gooiden het met deze dingen op een akkoordje als behorend tot de nationale zede of gewoonte. Zoals „Deutsche Christen” schipperden ten opzichte van Hitler, zo legden ook vele „Japanische Christen” zich bij de eisen van hun overheid neer.

Ook in de scholen waren leraren en leerlingen bij speciale gelegenheden verplicht een buiging te maken voor de portretten van de keizer en de keizerin. Een bekend geval is dat van Prof. Kanzo Uchimura — geen gereformeerde, maar stichter van de niet-kerkelijke Christelijke Beweging — die weigerde dit te doen en ontslagen werd bij de Eerste Hogeschool (nu een onderdeel van de Universiteit van Tokyo). Aan de vervolging hadden nog het meest de christenen en de marxisten te lijden.

Er werden dus wel christenen gevonden, die moedig weigerden de knieval voor de godkeizer te doen. Ook mogen we niet vergeten dat er onder de christenen die in deze benarde situatie verkeerden — helaas veelal in een niet-zuivere houding — een aantal predikanten waren die strikt vasthielden aan een krachtig calvinistische belijdenis en de wens levend hielden om een ware christelijke kerk te bouwen die zuiver gereformeerd in de leer en zuiver presbyteriaans in de kerkorde zou zijn. Het waren predikanten en gemeenteleden die, vóór de van hogerhand afgedwongen vereniging, tot de kerk van de reformatorische traditie hadden behoord. Zij zouden na de oorlog de oprichters worden van de Gereformeerde Kerk in Japan.

Op de paasmorgen van april 1946, nog geen acht maanden na het beëindigen van de 2e wereldoorlog, kwam een groep van negen predikanten — waaronder mijn vader — en drie ouderlingen in Tokyo bijeen. Midden in de naoorlogse verwarring werd de Gereformeerde Kerk in Japan geboren. De kleine groep van twaalf organiseerde zich formeel tot de Con-

stituerende Algemene Vergadering van de G.K.J. (Reformed Church in Japan — RCJ).

Niet onvermeld kunnen we laten het grote belang van het bestaan van de Centrale Theologische Hogeschool te Kobe. Dit opleidingscentrum sloot in de oorlog vrijwillig zijn deuren teneinde zich niet te compromitteren door afgodendienst. De school was oorspronkelijk gesticht door de Southern Presbyterian Church of America. De rector, Dr. S. P. Fulton, was de streng-calvinistische leer toegedaan. Eén van de oprichters van onze kerk ontving hier zijn opleiding, waarna hij doorstudeerde aan het Westminster Theological Seminary te Philadelphia. Ook mijn vader leerde aan deze school onder leiding van Dr. Fulton het gereformeerde geloof kennen.

Weer een andere van onze oprichters was bekend geworden met de grote werken van Nederlandse gereformeerden in Engelse vertaling en ontwikkelde er hoge waardering voor. Deze mannen kwamen ook in de oorlogsjaren vaak bij elkaar om de reformatorische geschriften te bestuderen en God te bidden een zuivere, gereformeerde kerk te bouwen. Voor deze bijeenkomsten zijn we God in zijn barmhartigheid en genade bijzonder dankbaar, want zij waren een voorbereiding voor de opbouw van de G.K.J. nadien. In mijn bezit zijn een aantal dagboeken van mijn vader uit de tijd vlak voor en na de oprichting van onze kerk, waarin te lezen is hoe hij gebeden heeft voor de opbouw van een zuivere gereformeerde kerk en hoe hij zich wijdden aan de bestudering van de gereformeerde theologie en aan de stichting van de Gereformeerde Theologische Hogeschool die de plaats zou hebben in te nemen van de opgeheven Centrale Hogeschool. Ik kan die dagboeken niet lezen zonder ontroerd te worden.

Natuurlijk, deze dingen vonden plaats en werden beschikt door de Almachtige God, maar de stichters hadden zich juist in dit moeilijke en chaotische tijdvak langdurige en energieke inspanningen getroost. De bijeengekomenen op die paasmorgen waren de gekozen vertegenwoordigers van zo'n 300 leden uit 12 gemeenten van gereformeerd-presbyteriaanse achtergrond. Men kan zeggen dat aan de wieg van de G.K.J. twee takken van het Calvinisme hebben gestaan. Eén ervan stond in de lijn van de Southern Presbyterian Church en de Princeton school (oude stijl) in Amerika, terwijl de andere voortkwam uit de Nederlandse calvinistische traditie. Onze kerk aanvaardde als haar belijdenisgeschriften de Westminster Confession, met de Shorter en de Larger Catechism, terwijl de Heidelbergse Catechismus en de Catechismus van Genève warm werden aanbevolen voor gebruik bij het onderricht van de lidmaten. Evenals u hier in Amsterdam-Centrum gebruiken onze kerken dan ook de Heidelbergse Catechismus in de middagdienst. Hij wordt ook gebruikt op de catechisatie voor volwassenen, die 's zondags gehouden wordt.

Tenzelfder tijd werd tevens een Stichtingsverklaring afgegeven waarin de eigen leden en de buitenwacht gewezen werd op de twee hoofdpunten of taken die de kerk zich stelde. Ten eerste, de ontwikkeling van een christelijk-theïstische levens- en wereldbeschouwing en ten tweede, de vorming van een kerkgemeenschap die trouw zou zijn aan de Schrift. Prof. Hashimoto van de Theologische Hogeschool te Kobe schrijft hierover: „Wij menen dat de tweede taak gedurende de eerste twintig jaar na de vestiging van onze kerk althans gedeeltelijk is uitgevoerd door het aannemen van een geloofsbelijdenis, een kerkorde, een boek betreffende tuchttoefening en een leidraad voor de eredienst.” Daarom concentreren wij ons nu op het eerste punt, nl. het totstandbrengen van een uitgewerkte levens- en wereldbeschouwing.

Dit laatste is van groot belang in een heidens land als Japan. Elk insluipsel van afgoderij moet afgesneden worden. De ervaring, met name tijdens de oorlog, heeft ons geleerd hoe moeilijk het is niet mee te doen aan de nationale offerdiensten en hoe diep deze gewoonten in het dagelijks leven ook vandaag nog is ingeburgerd. Drie jaar geleden, toen onze kerk haar 30-jarig bestaan herdacht, hebben wij, als resultaat van bezinning op het eerste punt, in een geest van berouw en inkeer een stuk gepubliceerd, getiteld „Geloofsverklaring omtrent de verhouding van Kerk en Staat”. Hadden de christenen in de oorlogsjaren het hier uiteengezette beginsel ingezien, dan zouden velen aan het compromis grotere weerstand hebben kunnen bieden. De bezinning aangaande die eerste punt wordt voortgezet, want het uitwerken van een theïstische levens- en wereldbeschouwing is van belang voor vele relaties met het christelijk leven, met name in een heidens land, niet alleen ten aanzien van het vraagstuk van kerk en staat maar ook wat betreft het dienen van één enig waarachtig God zonder compromis met allerlei afgodendienst en voor de uitbouw van een christelijke cultuur als een alles-omvattende visie op de geschapen werkelijkheid. Voor deze cultuurtaak bewijst het Japans Reformatorisch Verbond belangrijke hulpdiensten aan de kerk.

gelooven. Wat zegt de Koran, vergeleken met de boodschap van de Bijbel? Is er in het Nieuwe Testament ergens een parallel voor b.v. de tekst in Soera 9 vers 29: „Vecht tegen hen die niet geloven in God of in de Jongste Dag, of die voor niet-verboden houden wat door God en zijn Gezondene verboden is, noch de godsdienst der Waarheid erkennen, (zelfs al behoren ze tot) het Volk van het Boek (Joden of Christenen, P.v.K.), totdat ze de Jizya met onderworpenheid betalen, en zichzelf onderworpen voelen”. Of spreekt de Bijbel anders, over een geestelijke strijd? Ook kunnen we ons afvragen of Christenen wel eens geprobeerd hebben op een geestelijke manier met Moslims te spreken? In de Middeleeuwen is dat bijna niet gebeurd. Alleen de merkwaardige Franciscus van Assisi is aan het Egyptische hof gaan verkondigen wie Jezus is. Mensen zoals hij zijn echter uitzonderingen. In conflictsituaties is altijd snel naar de wapens gegrepen. Was dat onjuist? Of is vreedzaam ontmoeten van de Islam niet mogelijk?

Literatuur:

Thubron. Jerusalem. Heinemann. Londen/Toronto.

Comay. The Temple of Jerusalem. Holt, Rinehart and Winston, New York.

Praamsma. Geschiedenis der Kerk. Wever, Franeker.

Geeft nuttige informatie over de Islam; is primair echter een boek van Kerkgeschiedenis.

Wessels. De Moslimse Naaste. Kok, Kampen.

Geeft erg veel nuttige informatie over de ontmoeting van Moslims en Christenen. Heeft, als enige boek in ons taalgebied, ook veel te zeggen over de visie van theologen in beide kampen op elkaar. Aanbevolen.

De volgende keer willen we gaan kijken naar de inhoud van de Koran.

(wordt vervolgd)

EX-LIBRIS

T. Hoekstra — Zwolle

Boekbesprekingen

Binnenkort is het weer de tijd voor allerlei examens en daar hoort meestal ook een „boekenlijst” bij: de leerlingen moeten boeken lezen en er wordt verwacht dat zij daarover zinvol kunnen praten. Voor de idealistische leraar is de praktijk nog wel eens wat teleurstellend: de animo voor lezen is niet zo groot als de leraar zou wensen. Ook de keuze van de boeken vindt dikwijls plaats volgens een systeem dat bij de leraar geen groot enthousiasme vermag te wekken.

Het blijkt dat allereerst „dunne” boekjes de voorkeur hebben. Ik heb het wel meegemaakt dat een leerling vol afgrijzen terugdeinsde als ik hem in de bibliotheek attent maakte op een „omnibus”: zo’n dikke pil! Pas na de mededeling dat in zo’n omnibus een stuk of vier romans opgenomen zijn en dat daarvan maar één gelezen hoefde (!) te worden, ging de adspirant-lezer aarzelend en nog steeds enigszins wantrouwend ertoe over het boek uit de kast te halen en nader te bekijken. Een tweede belangrijke overweging is: Bestaat er een „uittreksel” van? Elke leraar weet dat er niet alleen boeken met „uittreksels” bestaan, maar dat er ook talloze samenvattingen, overzichten, besprekingen en analyses circuleren; er doen zelfs verhalen de ronde over goedgekeurde werksstukken, die verhandeld worden, tot zogenaamde

scripties toe. Toch blijken ook die maar beperkt te zijn tot een tamelijk kleine groep van boeken.

„Vrij Nederland” heeft in 1978 een onderzoek ingesteld naar wat er nu eigenlijk op middelbare scholen gelezen wordt. Ik neem iets uit het resultaat hieronder op:

De tien meest gelezen boeken zijn:

1. Het bittere kruid (Marga Minco)	43%
2. Wierook en tranen (Ward Ruyslinck)	42%
3. De herberg met het hoefijzer (A. den Doollaard)	33%
4. Oeroeg (Hella Haasse)	30%
5. Het fregatschip Johanne Maria (A. v. Schendel)	28%
6. Kort Amerikaans (Jan Wolkers)	25%
7. Bint (F. Bordewijk)	25%
8. Het behouden huis (W. F. Hermans)	23%
9. De kleine Johannes (F.v. Eeden)	23%
10. De komst van Joachim Stiller (H. Lampo)	23%

U ziet het: overwegend „dunne” boekjes en ze komen allemaal in de bekende „uittrekselboeken” voor. De keuze is weinig origineel; ik wil geen kwaad woord zeggen van „Het bittere kruid”, maar ik kan het toch niet toejuichen dat 43% van de leerlingen dit boek kiest. De vrees voor moderne invloeden blijkt ook niet erg gegrond te zijn: minder dan 10% van de leerlingen leest iets van Mulisch en de schrijvers van de laatste jaren komen maar zelden of helemaal niet op de boekenlijsten voor.

Na deze zijsprong kom ik op mijn onderwerp terug. Het blijkt dat leerlingen ertegen opzien zelfstandig boekbesprekingen te maken; dat is hun misschien ook niet zo kwalijk te nemen, zeker niet als zij daarin weinig getraind zijn. Misschien kan ik hun een dienst bewijzen door in Opbouw een boekje te bespreken dat al jaren lang mijn grote voorkeur heeft en dat niet door zijn omvang schrikreacties teweeg hoeft te brengen (het bestaat maar uit 66 bladzijden), namelijk „De nacht der Girondijnen” van J. Presser. Ik zal vragen of die bespreking in Opbouw op één bladzijde gedrukt kan worden, dan kunnen belangstellenden er gemakkelijker fotokopieën van maken: ik ken de praktijk!

Naar ik hoop, zullen ook ouderen er iets aan kunnen hebben; wie het boekje in de kast heeft staan, kan het alvast eens te voorschijn halen en het (nog eens) lezen: ik heb het zeker twintig keer gelezen en het verveelt mij nog steeds niet! Met die bespreking zal ik deze keer nog geen begin maken, ik wil nu nog eens wijzen op de vier delen van „Uitgelezen”: boekbesprekingen vanuit christelijk perspectief, uitgegeven door het Nederlands Bibliotheek- en Lektuur Centrum in Den Haag. Wie zich meer dan oppervlakkig met literatuur bezig wil houden, kan aan deze boekjes een goede steun hebben; ze zijn verre te verkiezen boven b.v. Literama en Nederlandse Keur.

Er is mij vanuit de lezerskring van Opbouw eens gevraagd iets te schrijven over het Magisch Realisme; ik ben daar nog steeds niet aan toegekomen. Maar in deel drie van Uitgelezen staat een uitmuntende beschrijving van: „De man die zijn haar kort liet knippen” (Johan Daisne) en u kunt er zinvolle informatie vinden over publikaties van en over de schrijver. Ook andere moderne auteurs komen in „Uitgelezen” aan bod, in deel 3 o.a. Brakman, ’t Hart, Mensje van Keulen, Naastepad, en Raes; in deel 4 Bernlef, Boon, Kopland en Nooteboom, om maar enkele bekende namen te noemen.

Ook „De nacht der Girondijnen” wordt in deel 4 besproken, vooral in verband met ander werk en het leven van de schrijver. Ik heb er heel wat informatie uit opgedaan en ik wil daarvan ook een en ander doorgeven. In mijn bespreking hoop ik wel meer aandacht aan de structuur en de grondgedachte te besteden dan in „Uitgelezen” is gebeurd: ik pretendeer niet het beter te doen; wel anders!

De volgende keer iets over „De Nacht der Girondijnen” van J. Presser. Het boekje is de eerste keer verschenen in 1957 als geschenk bij de Boekenweek; misschien hebt u het wel in de kast staan. Voor zo ver ik weet, is het maar één keer herdrukt en u zult het waarschijnlijk niet meer in de gewone boekhandel kunnen vinden. U zou het eens bij een handelaar in gebruikte boeken kunnen proberen; in elk geval zal het in openbare bibliotheken te leen zijn.

terloops.....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Wuiven naar de dominee

Onder deze titel verscheen een boekje over 'de verstandelijk gehandicapte en de kerk'. Het is een uitgave van de Stichting Protestants Christelijk Centrum voor de zorg aan Geestelijk en Lichamelijk Gehandicapten. Het bureau van deze stichting is gevestigd: Dillenburgstraat 33 te Utrecht, tel. 030-512341. Deze gegevens zet ik er maar even bij, dan weet u waar het boekje verkrijgbaar is.

Ik wil iets over dit boekje vertellen. Dit boekje gaat over de 200.000 geestelijk gehandicapten die ons land kent. Van hen wonen er 30.000 in een inrichting en 9.000 in gezinsvervangende tehuizen enz. Onder deze gehandicapten zijn mensen uit christelijke gezinnen, mensen die met de kerk even veel te maken hebben als u en ik.

Op 11 april 1965 werd er voor het eerst een aangepaste kerkdienst gehouden en daarmee werd een begin gemaakt met het uit de vergeethoek halen van een groep mensen die net zo goed als anderen recht hebben op een plaats in het kerkelijk leven. Het is te hopen dat dit laatste steeds meer erkend gaat worden. Kerkmensen kunnen wat leren van die zweminstructeur (blz. 13) die weigerde te geloven dat dat ene (gehandicapte) meisje nooit zou kunnen zwemmen, zijn vrije uren opofferde met het gevolg dat dat meisje nu zwemmen kan. Die zweminstructeur dééd iets. Heel wat anders dan die dominee (blz. 12) die 'het beste met uw been'

zei tegen de moeder met een verstuurde enkel op de dag dat haar gehandicapte zoon voorgoed zou vertrekken naar een inrichting.

—o—

Leest u even mee wat verteld wordt over die jongen van 23 jaar (blz. 23):

'Eigenlijk heeft hij dus alles? 'Nee', zegt hij... 'niet alles...'

Soms ziet hij jonge mensen lopen op een manier die aangeeft dat ze bij elkaar horen... misschien voor goed... tenminste op dat moment wel...

En hij, Adri, heeft een gezond lichaam... Zodoende gaan zijn gedachten dan een bepaalde richting uit... Daarover vertelt hij mij onbelemmerd.

'Als ik dat zie zegt God tegen mij: Adri, jongen, dat is niks voor jou.'

Na deze mededeling is het even erg stil om ons heen. Dan vult hij aan: 'Ik hoef natuurlijk ook niet alles te hebben... Maar het lijkt me zo mooi...'

—o—

In een aangepaste kerkdienst wordt op een bijzondere manier gepreekt. Dat kan niet iedereen en elke dominee moet het ook niet gaan proberen. Zo'n preek wordt tot een vraag- en antwoordspel. Dat activeert de mensen in de kerk. Zou in een 'gewone' kerkdienst ook niet gek zijn! En als er samen gebeden wordt, het gebed dat Jezus ons leerde, dan gaat er wel eens wat mis. Of juist niet mis: Piet-Jan zegt namelijk altijd (blz. 32): 'en verlos mij van mijn boze buien'.

—o—

We weten vaak geen raad met geestelijk gehandicapten. Het is goed om de volgende 'losse gedachten'

een paar keer voor onszelf over te lezen (blz. 81):

'Juist omdat ze zo onbezorgd zijn moet er goed voor hen worden gezorgd. De bewaring door de Heer mag gestalte krijgen in de gemeente. Maar ook allen die niet zelf zo'n kind hebben worden in dat werk van bewaring betrokken. De gemeente is één gezin. En bewaren is niet af en toe, bewaren duurt permanent.

Wat ouderen wel eens als heilighennis in de oren klinkt, kan voor het kind diepe ernst zijn.

Op hun trouwdag zei het bruidspaar tegen hun zwakzinnige broer: 'ga jij even naar de winkel om sigaretten te halen'. Toen hij terugkwam was de stoet verdwenen naar het stadhuis.

Jonge mensen die gingen trouwen vroegen hun debiele broer hun getuige te zijn. Later hebben ze een van hun kinderen naar hem genoemd.'

'Wanneer het nieuw Jerusalem zal lichten op de aarde zal ook dit achterlijk kind een Koning zijn, wiens waarde

door God zal worden hoog geschat: zijn Schepper zal hem kronen; in menselijk en hemels doen zal rij volmaaktheid tonen.'

(blz. 41)

ZUTPHEN

ONTMOETINGS DAG

zaterdag 26 april '80 D.V.

HANZEHAL: voor de ouderen.

HANZEHOF: voor de jongeren.

Dichtbij Station N.S.

Muziekgroepen, solisten, attentie!
Er is op de komende ontmoetingsdag gelegenheid uw bijdrage te leveren aan het doel van de dag. Geef u op aan: Ir. J. Mulder, Boschdijk 380, Eindhoven, telef. 040-444429.

mijn volk, ben niet in staat zoveel vrijwillige gaven te schenken. Van U komt dit alles en wij schenken U slechts wat wij (eerst) uit Uw hand ontvangen hebben.'

Als wij hieronder verslag geven van wat we ten behoeve van de Soembanese broederschap in 1979 konden doen en wij zien daarbij terug op een groot aantal jaren, dat er in onze kring gelden bijeengebracht zijn, kunnen dezelfde woorden gelden. Het komt alles van de HERE en Zijn zorg was ook in 1979 groot. Wij mochten, als gemeenten samen, geven wat we eerst van Hem hadden ontvangen, vele duizenden guldens bij elkaar. We mochten dat teruggeven. Er was dan ook niet één ogenblik van zorg: zouden we er wel komen? Nee, we mochten rustig voortgaan.

Uit de kring van kerken deden er 57 mee met totaal	f 69.700
Van part. ontv. we rond	„ 4.700
Aan rente is gekweekt	„ 1.800
	f 76.200

Aan salaris en soc. lasten t.b.v. ds Goossens en zijn gezin is uitgegeven	f 68.250
De kerken op Soemba zijn gesteund met	„ 16.000
voor reiskosten naar/van Soemba is besteed	„ 2.800
	totaal f 87.050

Dit betekent dat ons saldo met ongeveer f 11.000,— terugliep en eind-'79 bedroeg dit nog ruim f 30.000,—, voldoende om verder te gaan.

We danken alle gevers en geefsters, bekende en onbekende.

Voor dit jaar rekenen we op eenzelfde niveau van uitgaven, mogelijk iets meer; daarna behoeven we enkel de gemeenten op Soemba te steunen (voor salarissen van predikanten en goeroe's, voor kleine uitgaven e.d.) en dat vergt per jaar 25 à 30 mille.

U zult verstaan dat we zo'n overzicht sluiten met het vermelden van het gironr. van de zendingscommissie van de kerk te Den Haag: 17.68.194.

kerknieuws

Slidrecht/Molenaarsgraaf — Per 1 januari j.l. heeft de gemeente van Molenaarsgraaf geen zelfstandig kerkelijk bestaan meer. De gemeente die vanaf de Vrijmaking eigen diensten kende, werd in 1967 zelfstandig. Leden ervan woonden ook in Bleskensgraaf, Oud Alblas en andere gemeenten; het geringe ledental, ongeveer 55, maakten onafhankelijk voortbestaan moeilijk. De moeite met de preekvoorziening en het vergemakkelijkt vervoer naar de iets verderop gelegen kerk van Slidrecht, heeft tot de beslissing geleid de gemeenten samen te voegen. Slidrecht heeft nu officieel deze leden erbij gekregen.

Bunschoten-Spakenburg — Zoals bekend, is er een paar jaar geleden verwijdering ontstaan tussen het zendingsechtpaar Van Stelten en de zending gemeente Bunschoten; dit leidde ertoe dat eerstgenoemden zich van het kerkverband hebben losgemaakt.

In het kerkblad van Bunschoten spreekt ds Van Ommen kort over de gezondheidssituatie van mevr. Van Stelten:

Van harte en met aandrang wil ik uw medeleven en gebed vragen voor zr. Van Stelten-Los, de vrouw van onze vroegere zending ds D. J. van Stelten. Enkele jaren geleden onderging zij een buikoperatie. Zij is opnieuw geopereerd.

Naar de mens gesproken is zij ongeneeslijk ziek.

U zult weten, dat onze broeder en zuster zich met hun gezin onttrokken hebben aan onze kerken. Wij betreuren dat.

Maar dat kan en mag geen verandering zijn ons desondanks zeer aan hen verbonden te weten. Bidt voor hen en voor hun zes kinderen. Doet hun dat ook wéten:

Het adres is:

Ds D. J. van Stelten,
Postbus 20.
Jozini 3969
Natal
Suid-Afrika.

De Heere ontferme Zich over hen en ons.

Rektifikatie — In het bericht over de ambtsdragerskonferentie Alkmaar-Zaandam in het nummer van 1 febr. is een regel weggevalen. In de mid-dagvergadering sprak niet alleen dr J. Moggré, maar ook mej. I. Nijhof (maatschappelijk werkster van de Stichting Anno 1970) en wel over „Praktische informatie rondom echtscheidingsproblematiek."

nieuws uit breder kring

Evangelische Hulpverlening — Het 2e congres van de Evangelische Hulpverlening zal plaats vinden van 6-8 maart te Dalfsen in „de Bron".

Evenals in april 1979 zal er ook in het vroege voorjaar van 1980 een congres georganiseerd worden over Evangelische hulpverlening voor allen die op de een of andere manier bij hulpverlening vanuit een evangelische gezindheid betrokken zijn.

Voor dit congres was de bekende psychiater Paul Tournier uit Zwitserland uitgenodigd.

Voor velen is Tournier een bekende vanwege zijn verscheidene publikaties op het terrein van de geneeskunde en de Bijbel. Zijn opvatting is dat de Bijbel er niet alleen voor christenen is, maar evenzeer voor artsen en patiënten.

Tournier, die reeds op zeer hoge leeftijd is, is echter door ziekte verhinderd. Daarom zal een naaste medewerker spreken.

Het programma zal nog nader worden meegedeeld. Reserveert u echter alvast deze data.

Christelijke stichting voor Hulp aan Gewetensvervolgden — Op 5 januari 1980 werd te Woudenberg de Christelijke stichting voor Hulp aan Gewetensvervolgden opgericht.

De stichting is opgericht door christenen die vanuit de Bijbel bezwaren hebben tegen het uitgangspunt en vooral tegen de werkwijze van Amnesty International. De oprichters

van de stichting achten het opkomen voor gewetensvervolgden een belangrijke taak voor christenen, maar zijn van mening dat dit op bijbelse wijze dient te gebeuren.

Als bestuursleden treden o.a. op de heren G. Oberink te Werkendam, voorzitter; C. Huisman te Werkendam, eerste secretaris; D. J. Groot te Andijk, tweede secretaris.

De doelstellingen van de stichting zijn:

1. De christenen in ons land op te roepen meeleven te tonen in woord en daad met allen die om hun christelijk geloof vervolgd of in hun godsdiensttoefening gehinderd, ofwel geheel of gedeeltelijk van hun mensenrechten beroofd worden.
2. Op te komen voor het recht van alle christenen hun geloof in vrijheid te belijden.
3. De stem van de vervolgd christenen in de vrije wereld te laten klinken.
4. Zich waar mogelijk ook in te zetten voor niet-christenen wier mensenrechten geheel of gedeeltelijk hen ontnomen zijn; mits zij geen geweld gebruikt of gepropageerd hebben.
5. Publiek protest aan te tekenen tegen alle vormen van onmenselijke behandeling van gevangenen om het geweten.

De grondslag van de stichting is de Bijbel als het onfeilbare en door de Heilige Geest geïnspireerde Woord van God.

Het uitgangspunt van de stichting: Alle mensen zijn schepselen van God en hebben diens gevolg recht op vrijheid van geweten en op behandeling overeenkomstig de normen die ons worden voorgehouden in Gods Woord, en die we o.a. vinden in een aantal artikelen van de universele verklaring van de rechten van de mens.

Binnenkort zal een aktie starten ten gunste van de Roemeens-orthodoxe priester Gheorghe Calciu, voorheen professor aan het theologisch seminarie te Boekarest, die in juni 1979 tot 10 jaar gevangenisstraf is veroordeeld.

Voor medewerking aan de activiteiten van de stichting kan men zich richten tot: Postbus 80, 1619 ZH Andijk (N.H.).

Giftten kunnen overgemaakt worden op girorekening 4.448.600 t.n.v. Chr. Stichting Hulp Gewetensvervolgden te Groningen.

Het honderdste Nieuwe Testament —

Een rondschriven van de Wycliffe Bijbelvertalers vertelt het volgende: Zoals u wellicht in de krant of tijdschrift las, verscheen enige maanden geleden het Nieuwe Testament in gedrukte vorm voor de Amueshamen in Peru. Op zich een bijzonder gebeuren omdat hun taal tot 30 jaar geleden slechts gesproken werd en niet geschreven. Nu kunnen de Amuesha's in hun eigen taal over de grote daden van God lezen.

Hierbij komt echter dat dit het honderdste Nieuwe Testament is dat door Wycliff-medewerkers is vertaald, met de hulp van inheemse assistenten.

Laten we u iets over de Amuesha's vertellen. Sinds onheugelijke tijden zagen ze elke morgen „onze vader" over de met wouden bedekte heuvels opkomen. Ze waren dankbaar voor de warmte die hij gaf en de manier waarop hij de maniok en de bananen liet groeien. Soms kleedden ze zich op hun mooist en vierden zijn goed-

Soemba

Koning David heeft tijdens zijn regering hard gespaard voor de tempel, die zijn zoon Salomo zou bouwen. Eens, na een speciale inzameling, prees de koning de HERE voor het vele, dat het volk bijeengebracht (1 Kron. 29 : 14): „Want ik, evenals

van de zending

heid; dansten en zongen, begeleid door fluiten.

Maar, er was één groot probleem in hun relatie tot „onze vader”. Hoe ze ook probeerden, ze vonden geen manier om echte communicatie mogelijk te maken. Hij bleef zwijgen en op een afstand.

Op een dag, zo'n dertig jaar geleden, begon een Amuesha-jongen te bidden tot de zon en vroeg, als hij niet echt hun vader was, of er iemand zou komen om hen te laten zien wie de ware God was. Het antwoord op zijn gebeden kwam in de vorm van een Wycliff medewerker, die hun vertelde over de ware God en een geschreven getuigenis van Zijn Woord gaf. Aan het einde van de dienst waarin het Nieuwe Testament werd opgedragen bad een Amuesha-vrouw, zij prees God en zei: „En nu danken we u, onze Vader, dat met ons persoonlijk spreekt door uw Woord”. Dit honderdste Nieuwe Testament was een mijlpaal. De verwachting is dat binnen twee jaar het 200ste Nieuwe Testament gereed komt. Vele, vele honderden taalgroepen wachten echter nog op vertalers.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma;
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36-22,
3704 LP Zeist,
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v. van
Geref. Persveren. Heem-
stede.

Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts
per 31 december eindigen. Op-
zeggen uiterlijk tot 15 november

B.M.Z.G. — De B.M.Z.G. stuurde ons het volgende stuk toe:

Honderden mensen kunnen nog worden uitgezonden naar ontwikkelingslanden om zowel evangelisatie- als medisch opbouwwerk te doen. Dit is de overtuiging van de Stichting Bijbelse en Medische zendingsgemeenschap in Nederland (B.M.Z.G.) die zich ten doel stelt het evangelie te verbreiden in gebieden die voor de traditionele zending en missie moeilijk toegankelijk zijn. Het stichtingsbestuur bestaat uit vertegenwoordigers van diverse reformatische en evangelische gemeenten in ons land. D. B.M.Z.G., dus een interkerkelijke organisatie op evangelische basis, is de Nederlandse tak van de Bible and Medical Missionary Fellowship (B.M.M.F. International) die werd opgericht in 1852. De B.M.M.F. is gestart als een zendingsorganisatie die vooral door vrouwen werd geleid op initiatief van een Engelse verpleegster, die zich het lot aantrok van gediscrimineerde weduwen (bijeengedreven in tehuizen) in de toenmalige Britse kolonie India. In de loop der jaren is deze medische zendingsgemeenschap uitgegroeid tot een wijdvertakte evangelisatiebeweging.

Op het ogenblik legt men zich vooral toe op het uitzenden van mensen naar gebieden waar wel ontwikkelingswerkers maar geen evangelisten worden toegelaten. Het eerste werk van de westerlingen ligt in die landen op maatschappelijk en industrieel terrein. Men houdt verpleeghuizen in stand, doet veel leprozenwerk, maar ook wordt meegewerkt aan bijv. waterbouwprojecten etc. Op het moment nemen activiteiten betreffende de opvang van drugsverslaafden en jeugdwerk in omvang toe.

In Nederland startte de B.M.Z.G. heel klein als thuisfront voor een echtpaar dat nu al een aantal jaren in Nepal werkt. (De Nederlandse activiteiten zijn geconcentreerd in Mid-denaziatische landen als India, Pakistan, Nepal, Bangla Desh etc.). Omdat men de nood van de ontwikkelingslanden ziet wil men het werk vanuit Nederland als thuisbasis verder uitbreiden. Verschillende echtparen bereiden zich inmiddels op hun vertrek voor, maar nog veel meer kunnen er worden uitgestuurd. Volgens ds W. J. Bouw, voorzitter van de B.M.Z.G., kan men allerlei krachten gebruiken: artsen, leraren, verpleegsters, maar ook technisch en administratief personeel. „Als het maar mensen zijn, die bereid zijn zich in de situatie van een ander in te leven en zich vanuit evangelische bewogenheid

voor de naaste in te zetten”, aldus ds Bouw.

De bedoeling van de B.M.M.F./B.M.Z.G. is niet het stichten van nieuwe kerken in de derde wereldlanden. Men steunt met raad en daad de al aanwezige christelijke groeperingen. In de praktijk blijkt deze „indirecte” zending niet eenvoudig; het werk lijkt zelfs vaak uitzichtloos, vooral bijv. in een half-westerse land als India waar behalve de traditionele verhoudingen ook problemen als werkloosheid, overbevolking en verslaving moeten

worden bevochten. Daarnaast wordt in veel landen het christendom op één hoop gegooid met de westerse beschaving die men is gaan verafschuwen. Ook de strijd hiertegen vergt veel kracht.

Inlichtingen over het werk van de B.M.Z.G. zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van de organisatie. Daar kan men zich ook melden om het thuisfront te versterken. Adres: Secretariaat B.M.Z.G.: Aktie Drop, Schermerslaan 44, 3705 GN Zeist, of telefonisch 03430-4451.

Onze enige houvast is,
dat wij in Jezus Christus geborgen,
tot het nieuwe leven ingaan.

Na een moeilijk leven heeft de Here tot Zich genomen, mijn lieve man,
onze zorgzame vader en opa

Andries Johannes Steenbergen

op de leeftijd van 76 jaar.

Zeist: A. Steenbergen-Dijk
Doorn: A. J. Stamhuis-Steenbergen
J. Stamhuis
Bilthoven: A. Aalbersberg-Steenbergen
P. Aalbersberg
Zeist: W. van Vark-Steenbergen
A. van Vark
Apeldoorn: L. Steenbergen
E. Steenbergen-Vos
Geldrop: A. J. Hekman-Steenbergen
J. F. Hekman
Zeist: J. A. Weinberg-Steenbergen
H. E. W. Weinberg
Vlaardingen: M. C. van Vuuren-Steenbergen
J. C. van Vuuren
en kleinkinderen

1 februari 1980

Laan van Vollenhove 2353
3706 HD Zeist

De teraardebestelling heeft op 6 februari op de Algemene Begraafplaats te Zeist plaatsgevonden.

Maar het pad der rechtvaardigen is gelijk een schijnend licht,
voortgaande en lichtende tot de volle dag toe. Spr. 4 : 18.

Heden heeft de HEERE van ons genomen onze lieve zorgzame man,
vader en opa

Harmen Haagsma

in de ouderdom van 73 jaar.

Urk: J. Haagsma-Romkes
Dronten: R. M. v. d. Horst-Haagsma
D. J. v. d. Horst
Jeannet
Henkjan
Sven
Urk: M. Koffeman-Haagsma
J. Koffeman
Harry
Hoogland: H. R. Haagsma
J. Haagsma-v. d. Leek

Urk, 2 februari 1980
de Reede 30

„Want IK ben hongerig geweest” ...

Matt. 25 : 31-46.

De begrafenis heeft plaats gehad op 6 februari.

De Raad van de Ned. Geref.
Kerk te Enschede-Zuid nam met
ontroering kennis van het onver-
wachte overlijden van broeder

Tijs Hoekstra

op de leeftijd van 74 jaar.

Met grote trouw heeft hij in het ver-
leden onze gemeente jaren lang ge-
diend in het ambt van ouderling.

Openb. 14 : 13.

Enschede, 30 januari 1980

Namens de Raad,
ds C. Bakker, praeses
L. Schreuder, scriba

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 · Zeist